
ТРИХЛІБ КРИСТІНА ОЛЕКСІЇВНА,

кандидат юридичних наук, асистент,
асистент кафедри теорії держави і права
Національного юридичного університету
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail: kristina.trihleb@mail.ru
ORCID 0000-0003-1378-9146

УДК 340.113:811.16

Загальноправова термінологія в слов'янській мовній групі: порівняльна характеристика

Досліджено і проаналізовано походження загальноправової термінології, зокрема, термінів «право», «закон», «злочин», «кримінальний», «карний», «дозвіл», «дозволяти», «держава», «суд» в українській, польській і російській мовах. Етимологія даних термінів свідчить про їх спільне походження і розуміння у слов'янських мовах, що сприяє формуванню загальноєвропейського праворозуміння й тлумачення на основі загальноєвропейських ідей, цінностей і принципів права.

Ключові слова: право, закон, злочин, кримінальний, карний, дозвіл, держава, суд.

Постановка проблеми. Предметом дослідження даної статті є порівняльна характеристика загальноправової термінології української, польської і російської мов. Дослідження закономірностей формування і розвитку загальноправової термінології слов'янських мов індоєвропейської мовної сім'ї, а саме порівняльний юридико-лінгвістичний аналіз походження і розуміння сутності основних термінів права сприяє формуванню спільних підходів до праворозуміння не лише в теорії, а також під час

застосування відповідних правових категорій на практиці за допомогою їх тлумачення і встановлення дійсного значення відповідних правових понять.

Актуальність теми дослідження. Дослідження загальноправової термінології слов'янської мовної групи є надзвичайно актуальним і важливим у наш час, оскільки Україна прагне стати повноправним членом Європейської спільноти, що вимагає формування і розвитку спільних підходів до розуміння і застосування права на основі за-

гальноєвропейських підходів, принципів та норм права. Саме це є основою успішного й ефективного реформування правової системи України та інтеграції в європейський цивілізаційний і правовий простір.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Загальнотеоретичні аспекти правової термінології досліджували у своїх працях такі вчені, як Ю. Прадід, Н. Артикуца, Е. Бенвеніст, М. Фасмер. Окремі аспекти загальної теорії праворозуміння вивчали М. Козюбра, Ю. Габермас, О. Лейст та ін. Герменевтичні аспекти праворозуміння було висвітлено у працях П. Рабіновича, Т. Дудаш, Г.-І. Гадамера. Водночас питанню порівняльного юридико-лінгвістичного аналізу загальноправової термінології слов'янської мовної групи сьогодні приділяється недостатньо уваги, що зумовлює потребу в більш детальному вивченні даного питання з метою формування спільних підходів до європейського праворозуміння.

Формулювання цілей статті. Для кращого розуміння загальноправової термінології слов'янської мовної групи, зокрема, в українській, російській і польській мовах, необхідно встановити первісне значення і провести ґрунтовний порівняльно-правовий аналіз досліджуваних понять. Для аналізу пропонуємо такі терміни, як «право», «закон», «злочин», «кримінальний», «карний», «дозвіл», «дозволяти», «держава», «суд» тощо. На підставі проведеного аналізу можна встановити спільні й відмінні риси у розумінні й тлумаченні відповідних термінів, що свідчить про загальні засади формування і розвитку європейського праворозуміння.

Виклад основного матеріалу. Походження терміна «закон» (*zakon*) в етимологічному польському словнику А. Брюкнера пов'язується зі словами «*regula*» (від лат. *правило*), «*zakonny*» (законний), «*regularis*» (той, що містить настанови, правила, обов'язковий). Звідси походять й однокореневі слова – *zakonnicy*, *zakonnik* (законний, законник). Також закон розуміють як «*Testament*» (заповіт) – *starozakonny* (прадавній закон). У православ'ї вживається у значенні «права» (*prawa* – той, що передує, стоїть на кону – *za konu*, початку – *poczatku*, передує кінцю – *koniec*). Цей термін застосовувався здавна на Балканах, в Литві, у хазарів і печенігів. «*Zakon i pokon stoja obok siebie*» («Закон і покон стоять поруч один з одним»), як зачати (*zaczac*), зачаття (*zaczatek*) і почати (*poczac*), початок (*poczatek*). *Поконник* (той, хто дає початок чомусь, *pokonnik*) означає те саме, що і голова, начальник (*naczelnik*) у стародавньому тлумаченні Апостола; усе походить від кону (od *kon*, початку – *poczatek* (і кінець – *koniec*)) [1, с. 643, 644].

Отже, право передує закону, виникає раніше, адже саме право дає початок закону, який знаходиться «за коном», після початку, і передує кінцю. Таким чином, при співвідношенні понять «право» і «закон» саме право має перевагу над законом як за походженням (за часом виникнення), так і за змістовною цінністю. Закон не повинен суперечити праву, натомість має втілювати найбільш важливі правові ідеї, принципи в зовнішню письмову форму. Можна сказати, що закон виступає своєрідною мовою права. Право, як трансценден-

тальна ідея (ідеальний вимір) втілюється в матеріальному законі. Право і закон співвідносяться як форма і зміст. Як наслідок, принцип панування (верховенства) права акумулює найважливіші складові правової, демократичної держави, головним обов'язком якої є закріплення, повага, дотримання, ефективно забезпечення і захист прав і свобод людини.

Не випадково історія походження і сутнісні характеристики терміна «закон» у польській і українській мовах мають багато спільного. Так, «закон» в українській мові здавна розуміли як «загальне правило; закономірність, сукупність догм релігії», [закін], «сповідь, причастя». Можна зустріти і схожі з польською мовою однокореневі слова: *законник* – знавець законів, чернець; *законний* (законничий, законюватися, законятися); *законитися* – причащатися; *беззаконник*, беззаконня, беззаконство, беззаконщина; *узаконити*, узаконювати, узаконяти. Стародавнє «законь» – закон, віра, правила віри, завіт. Від давньоруського «законь» – закон, первісно «початок; початкове рішення» (можливо, «обмеження»), пов'язане з *zачęti* (від *zaker-* – почати, кін, *конь* – край (початок, кінець); споріднене з лат. *recens* – свіжий, недавній. Поняття закону також пов'язують з такими словами, як «зародок», «зародити», «зародитися», «початися», «з'явитися» [2, с. 227].

В етимологічному юридичному словнику Р. Алєєва зазначено, що «закон» походить від слов'янського *конь* – межа, початок, кінець. У стародавньоруському *конь* означає межовий знак на орному полі [3, с. 10]. Етимологіч-

ний словник М. Фасмера походження терміна «закон» пов'язує зі «сповіддю, причастям». Слово «закон» було запозичене з болгарського і має первісне значення *початку* [4]. Давньоруське – *законь*, старослов'янське *конь* означає також *традицію, звичай*. На Русі «закон» застосовується з XI ст. у значенні божественного закону і встановлень влади, на протигагу традиціям [5].

Термін «злочин» (польськ. *złoczyństwo*) і пов'язані з ним однокореневі слова *злочинець, злочинок, злочинство, злочинний, злочинницький* – складне слово, утворене з основ іменника *зло* і дієслова *чинити*; спочатку означало «той, хто чинить зло» (як *злодій*); пізніше вживалося у значенні вчиненого зла. При цьому «злий» (*zły*) в різних мовах індоєвропейської мовної групи має такі значення, як недобрий, поганий, черствий, грубий, нелюдяний, похилий, косий, нахаба, кривда, несправедливість тощо. Злодій, злочинець (*złodziej*) – спочатку означало «людина, яка чинить будь-яке зло», а потім у частині слов'янських мов закріпилося тільки за крадіями [2, с. 266, 267].

У польській мові *zły* (злий), а також однокореневі слова *zlić się* (злитися), *złość* (злість), *złostny* (злісний) (*złostnie* (злісно) в Біблії, *złóści ni* в Псалтирі), *złośny, złośnik, złościwy, złościć się* (злитися) вживається у значенні *złodziej* (злодій, викрадач, той, хто чинить зло); у XIV ст. означало не злодія (*złoczyńca*), а крадія (*kradnąca*); *złorzeczyć* (говорити щось погане про когось, злословити), *złorzeczenik* (той, хто говорить щось зле, проклинає), '*przeklęty*' (проклятий у Біблії). В Біблії вживається *źle* (погано), *żal* (біль, горе). Має первісне значення

таке саме, як *krzywy* (кривий, косий) – *krzywda* (кривда, шкода, збиток), *przykry* (прикрий, тяжкий, образливий), *bezwstydy* (безсоромний, нахабний), *skłonić się* (перекопати в чомусь, нахилити, викривити), *stromy* (стрімкий), *obalić* (повалити, спростувати, зжити), *chwycy* (хиткий, нерішучий), *uchylać się* (усуватися), *bez powodzenia* (безуспішно), *falsz* (фальш), *kłamstwo* (неправда) [1, с. 654, 655].

У російській мові «злочин» – «*преступление*» має дещо інший змістовий відтінок. Зокрема, походить від «*пре(пере)ступити, перейти*» заборонену межу [3, с. 21]. «Преступить» означає порушити, зрадити щось [6, с. 207]. При цьому термін «покарання» («*наказание*») походить від загальнослов'янського «казати», «говорити», «вказувати», «наставляти». У російській мові XVI–XVII ст. «наказание» пов'язується з такими словами, як «веління, письмове розпорядження, припис, повчання, настанова, наказ, знання, вчення, кара, осуд». Отже, «наказание» («покарання») бере свій початок з праслов'янського «наказ, указ, наказувати». Отже, «наказ» використовувався у значенні настанови, повчання, розпорядження; доручення, звернення, яке містить перелік вимог і побажань. «Наказать» («покарати») означало суворо покарати за будь-яку вину, проступок, призвести до збитків, зайвих витрат; дати наказ, настанову. В російській мові XI–XVII ст. слова «наказати, наказ» означало «наставляти, повчати, приводити до чесноти», «вчити, виховувати, просвіщати»; «казати, говорити» (з праслов'янського), і водночас «наказувати, карати» [7, с. 562, 563].

Таким чином, можна стверджувати, що значення терміна «злочин» в українській і польській мовах пов'язується з несправедливістю, кривдою, з негативними наслідками дії суб'єкта, який чинить зло (звідси – злочинець). Водночас у російській мові «злочин», «злочинець» (рос. «преступление», «преступник») не оцінює поведінку людини з точки зору добра – зла, правильності, правди – кривди, справедливості – несправедливості, натомість означає будь-яку дію особи, яка переходить, переступає відповідну межу, заборонену державою (волею суверена). За таким підходом поведінка людини не оцінюється з точки зору основоположних принципів права, натомість акцентується виключно на поведінці, яка не відповідає, порушує норми закону (припису, указу, державного веління), що свідчить про перевагу формального (позитивістського) підходу до права над матеріальним (природним). І тут можна провести паралелі з розвитком концепцій верховенства права (англ. Rule of law), де наголошується перш за все на природних засадах права, правах людини та на принципах розумності, рівності, справедливості тощо, і правової держави (нім. Rechtsstaat), що спочатку містила лише формальні аспекти, які в майбутньому були доповнені й субстанційними (сутнісними, змістовними) складовими. Саме тому сьогодні ми розглядаємо ці дві концепції фактично як синоніми, як взаємодоповнюючі і взаємозалежні, оскільки принцип верховенства права може бути втілений виключно в межах правової держави, і навпаки.

Аналізуючи термін «кримінальний», «карний» в російській мові («уголов-

ний» – «уголовщина»), слід зазначити, що російською «уголовно» означає *терміново, необхідно, важливо*. В Етимологічному словнику М. Фасмера походження даного слова пов'язується з «головою», що у давньоруській мові мало також значення «вбитий». У семантичному зв'язку це поняття було запозичене з лат. *capitālis* («головний», потім «уголовний»). Зокрема, на думку Пізани («Paideia»), це є безпосередньою калькою з лат. *capitālis* чи нім. *Haupt-verbrechen* (кримінальний злочин, російською – «уголовное преступление») [4]. Похідними від «уголовний» є такі слова, як «уголовник», «уголовщина» [5].

Таким чином, російський термін «уголовний» стосується злочинності (*преступности*) і караності (*наказуемости*). В російській мові XI–XVII ст. відомими є такі юридичні терміни, як «голова» – вбитий, «головьникъ» – вбивця, «головьничьство», «головьщина», «поголовьщина» – вбивство; у словниках зазначається спочатку «кримінальна справа» («уголовное дело» – 1731 р.), потім «кримінальний» («уголовный» – 1771 р.), «кримінал» («уголовщина» – 1790 р.), «кримінальник» («уголовник» – 1866 р.). Власне російською видозміною було додавання префікса у-. Давньоруський прикметник «головьныи» позначає особу, яка має відношення до вбивства, його жертви. Отже, кримінальна справа (рос. «уголовное дело») є правовою калькою з юридичної лат. *res capitalis* «справа, що загрожує страстю» [6, с. 445].

В Етимологічному словнику юридичних термінів зазначено, що термін «кримінальне право» («уголовное пра-

во») походить від давньоруського слова «голова», одним із значень якого є «вбитий». У давньоруській мові «головник» означає «вбивця»; «головою клепати» – звинувачувати у вбивстві; «головничество» – відшкодування за вбивство родичам вбитого. Можливо, слово «голова» з'явилося в російській мові у результаті фонетичного запозичення з лат. *calva* – «черепа, голова», або є калькою з лат. *capitalis* – «головний». Цікаво, що парафразом «загинутти» є «скласти голову» [3, с. 28].

В українській і у польській мовах спостерігаємо зовсім інше семантичне навантаження на даний термін. Зокрема, в українській мові терміни «карний» і «кримінальний» фактично вживаються як синоніми, хоча в юридичній мові перевага надається терміну «кримінальний» (від лат. *criminal* – злочинець; звідси – кримінальне право, Кримінальний кодекс та ін.). Так, в українському етимологічному словнику слово «кара» пов'язується з такими словами, як *каральник*, *караник* («жебрак, що робить сам собі рану»), *каранина* («погана погода»), *каратель*, *каральний*, *карний* («кримінальний»), *карати*, *каратися* («мучитися»), *накара* («покара», «покарання»), *скарайний* («каральний», «невблаганний», «суворий»). «Кар» означає *докір, догану, біду, неприємність*. У церковнослов'янській мові «кара» означає *сварку*, натомість «карати» пов'язане з укр. «корити» (*докоряти*, *дратувати*). При цьому лат. *cārino* – «знущаюся, глузую». Отже, термін «кара» в індоевропейській мовній сім'ї етимологічно пов'язується зі шкодою, збитком, грошовим стягненням, покаранням [2, с. 381].

У польській мові термін «*kara*» походить від *karać* (карати, штрафувати, стратити), *karny* (каральний, штрафний, кримінальний, карний), *karność* (покара), а також *korzyć*, *korny*. Водночас в Етимологічному словнику зазначено, що слово «*kara*» в наш час у польській мові не застосовується [1, с. 218]. При цьому *korzyć* має такі похідні: *korzyć się*, *korny*, *korność*; *pokora* (покірність), *pokorny* (смирений, прохальний, принижений, побожний), *upokarzać* (принижувати); *ukor*, *ukorzyć się* (змиритися), натомість протилежними до них виступають *przekór*, *na przekór* (всупереч), *przekora*; *ukorzyzna*, що походять від «*kor*», «*hańba*» (безчестя, ганьба) і сьогодні є застарілими і майже не вживаються в польській мові [1, с. 258].

Отже, у російській мові, на відміну від української і польської, акцентується на зовнішній формі покарання (втрата голови, страата, вбивство). Водночас в українській й у польській мовах терміни «кара», «карний», «покарання» зосереджують увагу передусім на внутрішньому аспекті і оцінці даного поняття, ніби звертаючись до совісті, докорів сумління особи (біда, неприємність, приниження), що характеризує першопричини такої кари, яка застосовується виключно в результаті неправильної, безчесної поведінки людини і пов'язана з негативними наслідками для особи (шкодою, збитком, грошовим стягненням, покаранням). Цікаво, що «кара» пов'язується також із покірністю, що може свідчити про надважливий правовий принцип невідворотності покарання.

Термін «дозвіл» – рос. «разрешение» має багато значень. Зокрема, «разреше-

ние» як право на здійснення чогось, документ, що засвідчує таке право; ступінь розрізнення зображення чого-небудь (спец.); правильна відповідь; роз'яснення; вимога чи прохання дати можливість щось зробити, використати, надати. У російській мові XI–XVII ст. «*решать*» означало *розв'язувати*, *відпускати гріхи* [6, с. 279, 261]. Давньоруський префікс *раз-* означає межу, кордон. Праслов'янський корінь *razь* утворився від індоєвропейського *rezь* (різати). Споріднені слова: *раз* (укр.); *raz* (польське); *raz* (чеське – удар, відбиток, тип, характер) [4]. Отже, «*разрешение*» передбачало надання можливості, права щось здійснити у певних межах.

Українські терміни «дозволити», «дозвіл», «дозвілля», «дозвільний», «привілля» («удозвіль») є результатом поширення префікса *до-* дієслова «*зволити*» – «*погодитися*» (з прадавнього «*изволити*» – *захотіти*, *воліти*, *вибирати*; у Псалтирі *izvoliti* з'явилося внаслідок поширення префіксом *iz-* «*з*» дієслова *voliti* «*воліти*», пов'язаного з *volja* «*воля*»). При цьому російське «*дозволить*» вважається запозиченням з польської мови, хоча може походити й з української. Отже, походження слова «дозвіл» свідчить про так званий рух «у напрямку до волі і разом із волею» – «*До-з-віл*» [2, с. 102, 103].

Польська мовна традиція схожа з українською. Зокрема, «дозвіл» – *dozwoleńie*, *pozwolenie*, *zezwoleńie*. При цьому «дозволяти» – *powolić* (раніше вживалося в Біблії), в наш час – *rozwo-lić*, так само пов'язується з волею. Похідними від них виступають такі слова: *przywoity*, з XVI ст. *przywoity* (поряд-

ний, слухний, благопристойний); *wyzwolić* (звільнити, визволити, розкріпачити, якби «витагнути з неволі»); *wola* (воля) [1, с. 433].

Термін «*держава*» – польською *państwo* походить від слова *pan*. При цьому в Етимологічному словнику польської мови зазначаються такі однокореневі слова, як *panek* – молодий пан, *rólpanek*, *panować* – панувати, царювати, *panać* у псалтирі флоріанським, *państwo*; *pani*, *panic*, в наш час *panicz* (з русинським *cz* – іронічне позначення молодого хлопця, що звик до зручного, розкішного життя, так званий денді); *pański* (панський), *pańszczyzna* – панщина; *wspaniały* – великий, чудовий. Водночас наголошено, що *pan* існує тільки у західних слов'ян, що зовсім незвично для Балкан і Русі, де *panibrat* та ін. є полонізмами. Лише з XV ст. *pan* замінив раніше існуючого *gospodzina*, що означав міського чиновника, каштеляна; ще до кінця існування Речі Посполитої каштелян краківський називався «*panet krakowski*». *Pani*, *panna* з префіксом *pa-*, як *księżna* (княгиня, княжна), *panieński* (дівочий), *panieństwo* (дівочість, незаміжня дівчина), *panienka* (панянка). Цікаво, що *panosza* – у минулому лицар, переважно з Малополющі, натомість *paż* – паж, *giertek* – зброєносець, *sluga* – слуга, раб у Біблії, але з оточення шляхти, щось на кшталт *rólpanka*, *włodykę* – у стародавній Польщі і на Русі пан, правитель, поважний титул архієрея, єпископа (наглядача) у православній церкві; для порівняння *junosza* (юнак) та інші слова чоловічого роду на *-osza*, *Lubosza* (звідси названий *Luboszyn*). Так, чехи вживають його і сьогодні, натомість поляки лише в та-

ких словах, як *panoszyć* (царювати), *rozpanoszyć się*. Польське слово *pan* походить від *župan* – жупан, каптан. Отже, *-žpan* угорці запозичили від слов'ян та приставили на початок *-i* відповідно до власного мовного стилю, – *ispan*; нім. *Gespan*; для порівняння *Istvan* і *Stevan*, але ще у XIII ст. угорський літописець Шимон з Кеца записав первинний образ: *spani*. Зі *žpan*, *szpan* (хвалько – людина, що вихваляється, намагається сподобатись, сноб) походить *chpan*, декілька разів записаний у XIII ст. у чехів, і врешті-решт *pan* (пан) [1, с. 392, 393].

Крім того, префікси *pan-*, «*wszech-*» (застаріла форма: кожного з багатьох, усіх) можна зустріти у більшості назв грецького походження, від грец. *pas*, *pantos*, – пол. «*wszystek*» (усі). Наприклад, *pantera* (пантера), – пол. «*wszech-* (всі) чи *wielko-zwierz* (великий звір)», а також *panteizm* (пантеїзм) та інші слова, які виражають всезагальність (*powszeczność*) й універсальність (*uniwersalność*) [1, с. 392, 393].

Український відповідник «*держава*» походить від слова «*держати*». Етимологія даного терміна свідчить про такі його первинні значення, як «*тримати* (управляти; мати за дружину)», «*царствувати*» (держувати), «*міцність; маєток; влада*» [2, с. 39]. У свою чергу, *державець* – «*володар; поміщик, державця “намісник”*», *державник* – «*державна людина; монарх*», *державність* – «*міцність*», *державування* (*держиво*) – «*утримання*», *державний* (*державський*), *держкий* – «*чіпкий; стійкий; вдержливий*», *видержка* (*видержалий*) – «*витривалий*», *видержливий*, *додержувати*, *здержаність*, *нездержний*, *одержати*, *одержавити*,

одержимий, одержувач, передержувачи – «тримати деякий час (зберігати крадене)», підтримка, придержка (придержниця) – «тюрма», удержавлення, удержка, удержувач, – рос. *держать*, білорус. (застар.) *дзяржаць*, пол. *dzierżyć*, болг. *държа* [2, с. 39]. Натомість старослов'янське «держати» означало *тримати, володіти*, що в індоєвропейських мовах походить від *dheregh* – «тримати; міцний; годувати; жити; утримувати; міцно зв'язаний; зав'язки; кайдани; обнімати; хапати; дерзкий; тверднути; ремінь» [2, с. 39].

Російський відповідник «страна» (укр. «країна») в російській мові XI–XVII ст. можна зустріти у словнику Беринди 1627 р. Дане слово походить від старослов'янського «сторона», що у російській мові XI–XVII ст. мало такі значення, як *бік; кожний з двох противників; земля; край*. При цьому однокореневі слова, зокрема, *сторонник* – «странник», *сторонний* – «боковий, сторонній, чужий». Так, дієслово «*сторонитися*» (захищатися) зустрічаємо ще з 1771 р. Отже, праслов'янське «сторона» наближається до *strona*, що в індоєвропейських мовах означає *простір, розширяти* [6, с. 384].

Крім того, у російській мові для позначення терміна «державна» застосовуються також терміни «государство» і «державна». У російському етимологічному словнику юридичних термінів зазначається, що термін «государство» зі значенням «акт правління» використовується в російській мові з XV ст., але набув широкого вжитку лише у XVII ст. Зокрема, у письмових джерелах слово «государство» вперше зустрічається в «Уложенні» 1649 р. Його походження

пов'язується зі словом «господинь» – від загальнослов'янського іменника «господь», який, у свою чергу, походить від кореня «*gospodarь*» (болг. *господар*, словен. *gospodar*, пол. *gospodarz*) і складання індоєвропейських основ «*gos*» – *гість* і «*potis*» – *могутній*, тобто «повновладний хазяїн», «владика» [3, с. 6]. Відомо, що спочатку рос. «господь» означало «чоловік, хазяїн, що приймає гостей, які приносили йому у подарунок тварину, коштовності» [5]. У слов'янських мовах «господар» означало «хазяїн, владика, пан» (рос. *господин*). Звідси походить також слово «государь», «сударь» як скорочене шанобливе звернення [4; 7, с. 191, 192]. При цьому «господин» у давньоруській мові – *чоловік – голова родини, володар*. Існує також припущення, що «господин» – пряме запозичення з латинської мови, де «*hospes*» (від лат. «*hospitis*») – «хазяїн, який надає гостинність». Сучасне ж значення слова «господин» – *хазяїн, владика*. Спорідненими є такі терміни: чеське – *hospodin*, давньопол. – *gospodzin*; похідними – рос. *госпожа (пані), господствовать (панувати)* [5].

Водночас існують припущення, що рос. терміни «государство» і «сударь» утворено від основи *суд-*, тоді «сударь» – «верховний суддя», натомість «государство» – *повновладний спосіб управління, що володіє правом суду*. Звідси похідні слова: *государственный (державний), государственная (державна)* [5]. Цікаво, що загальнослов'янське слово «суд» (пол. *sąd*) походить від зрощення *су* (у значенні *із, разом з кимось, чимось*) та іменника *де* (як скорочення від рос. «*дело*» – укр. «*справа*»), що буквально означає *спільну справу, зроб-*

лене щось разом. При цьому в етимологічних словниках зазначається, що праслов'янське «содъ» утворено від складання префіксу *so-* і кореня дієслова *deti*, що наближається до індоєвропейського *dhe-*, *dho-*, *dhi-* і означає «ставити, встановлювати, класти» (передбачувані відповідники: лит. *samda* – найм, аренда; *samdyti* – наймати). Водночас деякі дослідники вважають, що «суд» походить від дієслів «седо», «сести», «седети», що мають такі первинні значення, як «засідання, розгляд справ сидячи» [3, с. 27; 6, с. 392, 393]. У свою чергу, рос. термін «держава» походить від загальнослов'янського «держати», що означало володіти, правити. Держава була символом царської влади [3, с. 7].

Таким чином, етимологія терміна «держава» в українській, російській і польській мовах має багато спільних рис. Зокрема, «держава» у польській мові – «państwo» походить від слів *pan* (пан) і *panować* – панувати, царювати – звідси *wspaniały* – великий, чудовий. При цьому лише з XV ст. *pan* змінив *gospodzina*, що означав міського чиновника, каштеляна. Так, *panosza* – у минулому лицар, *panoszyć* – царювати, управляти. Водночас *pan* походить від слова *żupan* – каптан. Зокрема, зі *żpan*, *szpan* (людина, що вихваляється) походить *chpan* і *pan* (пан). Крім того, префікси *pan-*, *wszecz-* (застаріла польська форма *усі*), – наприклад, *panteizm* (пантеїзм), *rowszechność* (всезагальність) тощо, виражають універсальність.

Український термін «держава» походить від слова «держати», що в індоєвропейських мовах походить від *dheregh-* та має такі первинні значення,

як *тримати, удержувати* (володіти); *царствувати* (управляти – *державувати*); *міцність; масток; влада; в'язниця* тощо. В українській мові застосовується також термін «країна» – від «край» – певна *місцевість, область, район*. При цьому термін «країна» вживається переважно для позначення окремої *географічної території з населенням*, що має своєрідні *національно-культурні й історичні особливості*. У свою чергу, смислові імпульси терміна «держава» акцентують насамперед на *політико-правовому аспекті її функціонування і розвитку*. Поняття «держава» розуміється не тільки як спільність людей, об'єднаних територіально, а й *управління населенням за допомогою публічної влади*. Держава створюється з метою *політичної організації життя суспільства, є автономною суверенною одиницею, має власну систему органів управління, законодавства*.

У російській мові для позначення терміна «держава» застосовуються терміни «страна», «государство», «держава». Походження терміна «страна» є схожим з українською мовною традицією («країна») – від старослов'янського «сторона» (первинні значення – *бік; кожний з двох противників; земля; край*). В індоєвропейських мовах «stro-na» означає *простір, розширяти*. Російський термін «государство» походить від слова «господинь» (від «господь», який, у свою чергу, походить від «gospodarь», де «gos» – гість і «potis» – могоутній, тобто «повновладний хазяїн», «владика», «володар», «пан», «чоловік – голова родини»). Звідси походить також слово «государь». Існує припущення, що «господинь» запозичене з латинської

мови, де «*hospes*» («*hospitis*») – «хазяїн, який надає гостинність». Крім того, походження термінів «*государство*» і «*государь*» пов'язують також із основою суд-. Звідси «*государь*» – *верховний суддя*, натомість «*государство*» – *повновладний спосіб управління, що володіє правом суду*. У свою чергу, термін «*держава*» походить від слов'янського слова «*держати*» – *володіти, правити*. *Держава* завжди була символом *царської самодержавної влади*.

Висновки. Таким чином, незважаючи на певні відмінності у розумінні деяких термінів в українській, польській і російській мовах, переважна більшість загальноправової термінології слов'янської мовної групи має спільне походження й досить близькі первинні значення, що свідчить про існування міцного загальноєвропейського підґрунтя для подальшого розвитку, однакового тлумачення й застосування права.

Список використаних джерел

1. Brückner A. Słownik etymologiczny języka polskiego / A. Brückner. – Kraków : Krakowska Spółka Wydawnicza, 1927. – 805 s.
2. Етимологічний словник української мови : у 7 т. Т. 2 (Д – Копці) / Н. С. Родзевич, Т. Б. Лукінова, Н. П. Романова та ін. – К. : Наук. думка, 1985. – 573 с.
3. Алеев Р. Этимологический словарь юридических терминов / Р. Алеев. – М. : Викон, 2002. – 33 с.
4. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка [Электронный ресурс] / М. Фасмер ; пер. с нем. (с доп.) О. Н. Трубачева. – Режим доступа: <http://vasmer.info> (дата звернення: 16.01.2017). – Заголовок з екрана.
5. Семенов А. В. Этимологический словарь русского языка [Электронный ресурс] / А. В. Семенов. – М. : Юнвес, 2003. – Режим доступа: <http://evartist.narod.ru/text15/001.htm> (дата звернення: 15.02.2016). – Заголовок з екрана.
6. Шапошников А. К. Этимологический словарь современного русского языка : в 2 т. Т. 2 (Н – Я) / А. К. Шапошников. – М. : Флинта : Наука, 2010. – 576 с.
7. Шапошников А. К. Этимологический словарь современного русского языка : в 2 т. Т. 1 (А – Н) / А. К. Шапошников. – М. : Флинта : Наука, 2010. – 584 с.

References

1. Brückner, A. (1927). *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków: Krakowska Spółka Wydawnicza.
2. Rodzevych, N. S., Lukinova, T. B., Romanova, N. P., Ponomariv, O. D., Melnychuk, O. S., Skliarenko, V. H., ... Boldyriev, R. V. (1985). *Etymolohichnyi slovnyk ukrainskoi movy* (in 7 Vols., Vol. 2 (D – Koptsi)). Kyiv: Naukova dumka.
3. Aleev, R. (2002). *Etimologicheskij slovar' yuridicheskikh terminov*. Moskva, M: «Vikon».
4. Fasmer, M. *Etimologicheskij slovar' russkogoazyka*. (O. N. Trubacheva, Trans.). Retrived from <http://vasmer.info>
5. Semenov, A. V. (2003). *Etimologicheskij slovar' russkogoazyka*. Moskva, M: «Yunves». Retrived from <http://evartist.narod.ru/text15/001.htm>
6. Shaposhnikov, A. K. (2010). *Etimologicheskij slovar' sovremennogo russkogoazyka* (in 2 Vols., Vol. 2 (N – YA)). Moskva, M: Flinta: Nauka.
7. Shaposhnikov, A. K. (2010). *Etimologicheskij slovar' sovremennogo russkogoazyka* (in 2 Vols., Vol. 1 (A – N)). Moskva, M: Flinta: Nauka.

Трихлеб К. А., кандидат юридических наук, асистент, асистент кафедри теорії державства і права Національного юридического університету імені Ярослава Мудрого, Україна, г. Харків

e-mail: kristina.trihleb@mail.ru

ORCID 0000-0003-1378-9146

**Общеправовая терминология в славянской языковой группе:
сравнительная характеристика**

В статье исследовано и проанализировано происхождение общеправовой терминологии, в частности, терминов «право», «закон», «преступление», «криминальный», «уголовный», «разрешение (дозволение)», «разрешать», «государство», «суд» в украинском, польском и русском языках. Этимология данных терминов свидетельствует об их общем происхождении и понимании в славянской языковой группе индоевропейской языковой семьи, что способствует формированию общеевропейского правового понимания, а также является основой для единого толкования и применения права на основе общеевропейских идей, ценностей и принципов права.

Ключевые слова: право, закон, преступление, криминальный, уголовный, разрешение, государство, суд.

Trykhlіb K. O., Academic assistant, PhD in Law, Academic assistant at the the Department of Theory of State and Law, Yaroslav Mudryi National Law University, Ukraine, Kharkiv

e-mail: kristina.trihleb@mail.ru

ORCID 0000-0003-1378-9146

**General Legal Terminology in the Slavic Language Group:
Comparative Characteristics**

In the article the origin of the general legal terminology, in particular, such terms, as law, the law, a crime, criminal, penal, a permission, to permit, a state, a court in Ukrainian, Polish and Russian languages is examined and analyzed, comparative legal analysis of the terms is conducted. The etymology of current terms shows their common origin and understanding in the Indo-European language family, particularly, in its Slavic group that contributes to the formation and further development of the common European interpretation, realization and application of law on the basis of the common European ideas, values and principles of law. Common legal understanding is the foundation of uniform application of law, reforms of the Ukrainian legal system and successful European integration with respect for the principle of the rule of law, law-governed state, securing and effective protection of human rights and freedoms.

Key words: law, the law, crime, criminal, penal, permission, state, court.